

Janusz Umiński

Działalność bydgoskiego Zarządu Wojewódzkiego Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego w latach 1975-1990

Część I. Działalność organizacyjna i krajoznawcza

słowa kluczowe: organizacje turystyczne, PTTK, Bydgoszcz

Wstęp

Z dniem 1 lipca 1975 r. wszedł w życie nowy podział administracyjnego państwa. Dotychczasowy 3-stopniowy (województwo – powiat – gmina) został zastąpiony podziałem dwustopniowym (województwo – gmina). W miejsce 17 dużych województw powołano 49 mniejszych i słabszych gospodarczo. Następstwem tego faktu było wprowadzenie także zmian w strukturze organizacyjnej Towarzystwa. Na podstawie uchwały 34/VIII/75 Zarządu Głównego PTTK z dnia 8 czerwca 1975 r. uległy likwidacji dotychczasowe okręgi, w których miejsce powołano 49 zarządów wojewódzkich PTTK. Na obszarze b. województwa bydgoskiego powołano zarządy wojewódzkie w Bydgoszczy, Toruniu i we Włocławku. W Bydgoszczy nie odbyto powtórnych zjazdów sprawozdawczo-wyborczych. W skład Zarządu Wojewódzkiego weszli członkowie władz okręgu wybrani na zjeździe w dniu 21 maja 1972 r., pochodzący z terenu nowo utworzonego województwa bydgoskiego.

I. Działalność organizacyjna

W oparciu o uchwały i wytyczne Zarządu Głównego opracowano system zmian w zasięgu terytorialnym działania oddziałów Towarzystwa w województwie. Ograniczały one zasięg terytorialny działalności oddziałów do obszarów

miast, miast i gmin, gmin względnie zakładów pracy, względnie określonych środowisk, jak akademickie czy wojskowe. Koła i kluby, które znalazły się poza zasięgiem terytorialnym oddziałów, przekazano na okres przejściowy pod nadzór dotychczasowych oddziałów macierzystych. Jedynie koła PTTK w Szubinie, w którym ścierały się interesy oddziałów PTTK w Bydgoszczy i Żninie podporządkowano Oddziałowi Miejskiemu PTTK w Bydgoszczy¹.

W roku 1976 Zarząd Wojewódzki powołał w Bydgoszczy dwa oddziały: Zakładowy przy Przedsiębiorstwach Handlu Wewnętrznego oraz Oddział Wojskowy przy Klubie Pomorskiego Okręgu Wojskowego². Pod koniec 1976 r. na obszarze województwa bydgoskiego działało 20 oddziałów, 262 koła i kluby na prawach kół, 22 kluby specjalistyczne i 95 jednostek członkostwa zbiorowego. Towarzystwo liczyło 23. 713 osób, w tym 18. 742 członków indywidualnych i 4.971 zbiorowych. Usługi świadczyło 11 biur obsługi ruchu turystycznego i 2 ekspozytury.

W omawianym okresie Towarzystwo wzbogaciło w regionie formy swej pracy. Zwiększyła się liczba komisji problemowych i turystyki kwalifikowanej. Szczególną dynamikę rozwoju wykazywały komisje turystyki kwalifikowanej zwłaszcza turystyki pieszej, kolarskiej, motorowej i kajakowej, ale także krajoznawcza, opieki nad zabytkami i ochrony przyrody³. Zarząd Wojewódzki zwracał szczególną uwagę na szkolenie kadr programowych, zwłaszcza organizatorów turystyki w zakładach pracy, przodowników turystyki kwalifikowanej i instruktorów oraz przewodników turystycznych. Wzrosła liczba oddziałów i kół zakładowych PTTK, nastąpił także dalszy rozwój szkolnych kół PTTK, SKKT i drużyn ZHP, zbiorowych członków Towarzystwa⁴.

W dniu 27 lutego 1977 r. w sali konferencyjnej Pomorskiego Okręgu Wojskowego odbył się Zjazd Wojewódzki PTTK, w którym udział wzięło 150 osób, w tym 96 delegatów oddziałów i komisji stałych Zarządu Wojewódzkiego PTTK. Zjazd przyjął sprawozdanie z działalności wojewódzkiej organizacji Towarzy-

¹ *Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego PTTK w Bydgoszczy za lata 1972-1977*, Bydgoszcz, dnia 27 lutego 1977 r., s. 11.

² Oddział Przedsiębiorstw Handlu Wewnętrznego skupiał pracowników przedsiębiorstw PHA-PiS „ARPIS”, PHAWM „DOMAR”, PHU „OTEX”, oddział wojskowy koła wojskowe działające w Bydgoszczy i na obszarze Pomorskiego Okręgu Wojskowego. Inicjatorem utworzenia Koła PTTK przy POW był w 1958 r. ppłk Edmund Majewski, pierwszym prezesem oddziału do roku 1978 ppłk. Benedykt Zieliński, od 1995 r. funkcję tę pełni płk. Edward Kozanowski.

³ *Sprawozdanie...dz. cyt.*, ss. 11-13.

⁴ Na koniec 1976 r. na terenie województwa działały 43 szkolne koła PTTK zrzeszające 2.742 członków oraz 89 jednostek SKKT-PTTK grupujących 4.971 członków. Szczegółowe dane za lata 1975-1990 dotyczące liczby członków Towarzystwa, kadr turystycznych, liczby organizowanych imprez i ich uczestników itp. zamieszczono w tabelach.

stwa, podjął uchwałę określającą kierunki działania na lata 1977-1980, wybrał nowy Zarząd Wojewódzki składający się z 41 członków oraz 6 delegatów⁵ na IX Walny Zjazd Delegatów PTTK w dniach 16-17 kwietnia 1977 r.

Na pierwszym posiedzeniu konstytutywnym wybrano 13-osobowe prezydium Zarządu Wojewódzkiego, którego prezesem został Tadeusz Połatyński⁶, wiceprezesami Stanisław Dygasiewicz i Jerzy Kuligowski, sekretarzem Antoni Gutowski, a skarbnikiem Marian Łukiewski⁷. Prezesem 8-osobowej Wojewódzkiej Komisji Rewizyjnej, został Bernard Walorek, a 7-osobowego Wojewódzkiego Sądu Koleżeńskiego Janusz Umiński⁸.

Zarząd działał w oparciu o roczne plany pracy, wytyczne ZG oraz uchwały Zjazdu Wojewódzkiego. W latach 1977-1980 odbył łącznie 41 posiedzeń plenarnych i prezydium, podczas których omawiano problematykę dotyczącą działalności statutowo-programowej i gospodarczej. Organizowane też były okresowe

⁵ Delegatami zostali wybrani: Stanisław Dygasiewicz, Antoni Gutowski, Tadeusz Połatyński, Henryk Skrzypiński, Bernard Walorek i Kazimierz Zieliński.

⁶ Tadeusz Połatyński ur. w 1928 r., nauczyciel, inżynier, członek PTTK od roku 1955, funkcję prezesa Zarządu Okręgu pełnił już od 12 grudnia 1974 r. jako następca Feliksa Gabary; odznaczony Krzyżami: Oficerskim i Kawalerskim OOP, Zł. Krzyżem Zasługi, Medalem 100-lecia Turystyki i Zł. Honorową Odznaką PTTK.

⁷ Pełne składy członków zarządów wojewódzkich w latach 1975-1990 w aneksie.

⁸ Komunikat Nr 47 Zarządu Głównego PTTK dotyczący Zjazdu Wojewódzkiego PTTK w Bydgoszczy; *Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego PTTK – Bydgoszcz za lata 1977-1980 na Wojewódzki Zjazd Delegatów Oddziałów PTTK województwa bydgoskiego, Bydgoszcz, dnia 29 marca 1981 r.*

narady z urzędującymi sekretarzami oddziałów, podczas których przekazywano informacje o bieżącej sytuacji w Towarzystwie⁹.

Podczas tej kadencji miały miejsce istotne dla Towarzystwa fakty. W roku 1977 Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze, w dowód uznania jego działalności o szczególnym znaczeniu dla społeczeństwa, usankcjonowane zostało na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów za stowarzyszenie wyższej użyteczności. W jego następstwie w dniu 13 sierpnia 1979 r. Minister Spraw Wewnętrznych nadał Towarzystwu nowy statut, zgodny z aktualnym charakterem PTTK. Na przełomie lat 1977/1978 nastąpiły też przeobrażenia strukturalne w Towarzystwie wskutek likwidacji członkostwa zbiorowego w szkołach, w miejsce ogniw członkostwa zbiorowego powołano Szkolne Kluby Krajoznawczo-Turystyczne, a decyzją Ministra Oświaty i Wychowania określone formy organizacyjne i kierunki działania PTTK w szkołach. Wreszcie w dniach 11-13 kwietnia 1980 r. miał miejsce w Płocku III Kongres Krajoznawczy, wytyczający program krajoznawczy turystyki na kolejne dziesięciolecie 1980-1990¹⁰.

Na lata 1976-1979 przypadła także kampania „Polska Naszych Dni” i akcja „ZAMOŚĆ – wczoraj – dziś – jutro” prowadzona na rzecz odbudowy jego obiektów zabytkowych w związku z przypadającą w roku 1980 r. 400-rocznicą powstania miasta. Corocznie przy odbudowie miasta pracowało ok. 150 działaczy Towarzystwa z regionu bydgoskiego¹¹.

W okresie kadencji nastąpiła stagnacja w rozwoju zakładowych ogniw PTTK, zmniejszyła się liczba kół i klubów zakładowych oraz liczba działających w nich członków, największy ich spadek odnotowano w roku 1980. Decyzją nadzwyczajnego zjazdu oddziału z dnia 26 stycznia 1981 r. rozwiązany został także Oddział Zakładowy PTTK „Kaszub” przy węźle PKP w Chojnicach, utworzony w roku 1974. Członkowie działającego nadal koła PTTK przy lokomotywni zasilili oddział terenowy PTTK w Chojnicach. Równocześnie, w tym samym okresie, zwiększyła się liczba SKKT i skupionych w nich członków¹².

Dnia 29 marca 1981 r. odbył się kolejny Wojewódzki Zjazd Delegatów Oddziałów PTTK województwa bydgoskiego. Uczestnicy dyskusji zjazdowej zwracali krytyczne uwagi pod adresem Zespołu Obiektów Turystycznych i Biura Zaopatrzenia Handlu, sprzeciwili się pozbawianiu oddziałów własnej bazy noclegowej oraz podnosili sprawy niedoborów środków transportu. Postulowano zmianę systemu kształcenia kadr turystycznych, domagano się też większego uznania przez administrację działaczy turystycznych. Zebrani przyjęli uchwałę

⁹ *Sprawozdanie...dz. cyt.*, s.19.

¹⁰ *Sprawozdanie...dz. cyt.*, s. 3.

¹¹ *Sprawozdanie...dz. cyt.*, ss. 6-7.

¹² *Sprawozdanie...dz. cyt.*, s.16.

precyzując kierunki działania Towarzystwa w następnej kadencji oraz w sprawie gospodarki turystycznej. W uchwale zaakcentowano prymat krajoznawstwa jako ideowego nurtu polskiej turystyki, przyznanie priorytetów dla turystyki kwalifikowanej i rodzinnej, potrzebę rozwijania sieci znakowanych szlaków turystycznych, efektywnych działań w zakresie ochrony przyrody i opieki nad zabytkami, konieczność zmiany struktury organizacji gospodarki turystycznej oraz likwidacji nadmiernych przerostów administracyjnych w PTTK.

Prezesem Zarządu Wojewódzkiego wybrany został Jan Tadeusz Tylżanowski¹³, a sekretarzem Antoni Gutowski. Na czele Wojewódzkiej Komisji Rewizyjnej stanął Henryk Krajczewski, a Wojewódzkiego Sądu Koleżeńskiego Wiktor Rudziński. Wybrano też 8 delegatów na Zjazd Krajowy¹⁴.

W okresie kadencji Zarząd Wojewódzki odbył 34 posiedzenia, w tym 11 w składzie plenarnym¹⁵. Podczas posiedzeń analizowano m.in. okresowe plany działalności Zarządu i jego Biura, realizację podjętych na Zjeździe uchwał, dyskutowano nad wykonaniem budżetu i bilansami rocznymi, ustalano formy opieki nad działalnością oddziałów, dokonano analizy sytuacji Towarzystwa w okresie stanu wojennego, oceniono działalność Regionalnej Pracowni Krajoznawczej, efekty akcji przeznaczonych dla młodzieży, zwłaszcza „Bydgoskich Dni Turystyki Szkolnej” i „Lata z PTTK”, wiele czasu poświęcono analizie sytuacji organizacyjnej Towarzystwa w osiedlach mieszkaniowych i w zakładach pracy oraz zasadom organizacji turystyki w szkole w oparciu o znowelizowane przepisy Ministerstwa Oświaty i Wychowania, poddano kompleksowej ocenie działalność

¹³ Jan Tadeusz Tylżanowski, ur. 19 VI 1923 r. w Wielgomłynach, mgr inż. leśnik, turysta i krajoznawca, absolwent Uniwersytetu Poznańskiego (1951), kolejno nadleśniczy w Sulechowie i w Przytoku, potem prac. Ministerstwa Kontroli Państwowej (NIK), w l. 1960-88 Wojewódzki Konserwator Przyrody w Bydgoszczy, członek PTK i PTT w Poznaniu od 1946 r., w l. 1981-1985 prezes Zarządu Wojewódzkiego PTTK w Bydgoszczy, wieloletni członek Komisji Ochrony Przyrody ZG PTTK i Komisji Weryfikacyjno-Kwalifikacyjnej WKKFiT w Bydgoszczy dla przewodników terenowych, członek Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego, w l. 1959-1988 członek i wieloletni wiceprezes Zarządu Wojewódzkiego Ligi Ochrony Przyrody w Bydgoszczy, autor wielu artykułów z dziedziny ochrony przyrody i leśnictwa, odznaczony m.in. Krzyżem Kawalerskim OOP, Złotym i Srebrnym Krzyżem Zasługi, Złotą Honorową Odznaką PTTK, Odznaką Zasłużony Działacz Turystyki i Zasłużony Działacz Kultury”, Odznaką Tysiąclecia Państwa Polskiego, Złotą Odznaką Honorową PTTK (1973), Złotą Odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami”, Złotą Honorową Odznaką LOP, Odznaką Honorową za Zasługi dla Rozwoju Woj. Bydgoskiego i innymi m.in. turystycznymi „Miłośnik Brdy” i „Wędrownik Kujaw i Pomorza”.

¹⁴ „Gazeta Pomorska”, XXXIV:1981, nr 63 z 31 III, s. 3. *Obradowali turyści województwa bydgoskiego. Kształt i zadania PTTK.*

¹⁵ *Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego PTTK – Bydgoszcz za lata 1981-1984 na Zjazd Wojewódzki PTTK w Bydgoszczy, Bydgoszcz 23-24 III 1985.*

społecznych komisji turystyki kwalifikowanej: Kolarskiej, Górskiej i Kajakowej. Ustalono zasady działalności Rady Programowej OZGT.

W toku kadencji odbyto kilkakrotnie robocze wyjazdy w „teren”, m.in. do oddziałów w Koronowie, Mogilnie, Sępólnie Krajeńskim i Żninie, podczas których, wspólnie z miejscowymi zarządami oddziałów, starano się rozwiązać nurtujące je problemy gospodarcze, organizacyjne i statutowo-programowe. Członkowie Zarządu, a zwłaszcza jego prezydium, wielokrotnie uczestniczyli w imprezach i szkoleniach organizowanych w regionie¹⁶.

Poczynania Zarządu i jego biura były podczas kadencji kilkakrotnie kontrolowane zarówno przez organa PTTK, jak administracji państwowej. Ze strony Towarzystwa były to: Dział Rewizji ZG PTTK i Wojewódzka Komisja Rewizyjna PTTK, ze strony władz administracyjnych głównie Wydział Sportu, Kultury Fizycznej i Turystyki Urzędu Wojewódzkiego oraz Urzędy Skarbowe. Wyniki tych kontroli analizowano podczas posiedzeń prezydium Zarządu Wojewódzkiego, a nieliczne usterki były stopniowo eliminowane¹⁷.

Praca Zarządu w tej kadencji przypadła na szczególnie trudny okres życia społecznego w kraju, ale ofiarna praca działaczy, kadry społecznej i zawodowej pozwoliły na umocnienie tożsamości programowej PTTK. Zainspirowane uchwałami X Zjazdu Krajowego PTTK, który podkreślił potrzebę służenia przede wszystkim turystom, pragnącym w Towarzystwie uprawiać turystykę kwalifikowaną i rozwijać zainteresowania krajoznawcze, statutowe i gospodarcze ognia PTTK w województwie starały się tworzyć odpowiednie warunki dla ich realizacji.

Podjęte w październiku 1981 r. i w maju 1982 r. uchwały kierunkowe ZG PTTK „PTTK a woda”, „PTTK a góry” oraz w sprawie poszerzenia działalności Towarzystwa w środowisku młodzieży szkolnej miały szersze zastosowanie szczególnie w odniesieniu do dalszego rozwoju turystyki wodnej w regionie, jak i realizacji nowych form turystyki dla młodzieży.

W okresie kadencji istotne znaczenie dla działalności oddziałów miały uchwały ZG PTTK określające zasady działalności gospodarczej oddziałów, kół i klubów. W znaczący sposób umocniły one społeczny czynnik prowadzonych przez Towarzystwo działań gospodarczych.

W końcu kadencji na terenie województwa działało 19 oddziałów terenowych, zakładowych i środowiskowych. Oddziały terenowe, poza Bydgoszczą, obejmowały swym zasięgiem czasem kilka gmin i miejscowości oddalonych w kilku wypadkach dość znacznie od siedzib oddziału, utrudniając tym samym działalność Towarzystwa.

¹⁶ *Sprawozdanie...* dz. cyt., s. 33.

¹⁷ *Sprawozdanie...* dz. cyt., ss. 32-33.

W latach 1981-1982 nastąpiło znaczne zmniejszenie liczby kół zakładowych. Wynikło to z trudnej sytuacji społecznej w zakładach pracy. Dobrze natomiast pracowały w regionie liczne SKKT, mimo nowych przepisów Ministerstwa Oświaty i Wychowania, które w znacznym stopniu ograniczyły kontakty Towarzystwa ze szkołami.

W okresie kadencji dokonano weryfikacji liczby członków, co doprowadziło do ich urealnienia. Zwiększyła się dyscyplina systematycznego płacenia składek, oscylująca w granicach 85-90%. Liczba członków PTTK w województwie bydgoskim zmniejszyła się w latach 1981-1985 z 20 do 15 tysięcy. W Towarzystwie pozostali najwierniejsi jego działacze. Dzięki nim, mimo braku odpowiedniego sprzętu turystycznego, map i wydawnictw, odpowiedniej bazy turystycznej, a także trudnej sytuacji polityczno-społecznej, udało się w tym okresie zorganizować w województwie bydgoskim ok. 6,5 tys. imprez i wycieczek, w których uczestniczyło blisko 169 tys. osób. Znaczną pomocą w organizacji imprez i upowszechnienia wśród mieszkańców regionu jego walorów krajoznawczo-historycznych, a także korzyści z uprawiania turystyki, służyła utworzona w 1983 r. Regionalna Pracownia Krajoznawcza. Zasobna w bogaty księgozbiór krajoznawczo-turystyczny, zestawy map i przeźroczy umożliwiała organizowanie spotkań krajoznawczych oraz ściślejszą współpracę z organizacjami kulturalno-oświatowymi i o zbliżonym profilu działalności.

Rozwijała się działalność Towarzystwa w osiedlach mieszkaniowych w Bydgoszczy, głównie Spółdzielni Mieszkaniowej „Zjednoczeni”. Jej Osiedlowy Klub Turystyczny PTTK „Wszędolazy”, od 1983 r. organizator Ogólnopolskich Złotów Rodzinnych dla Spółdzielczych Osiedli Mieszkaniowych, został w 1984 r. wyróżniony nagrodą przewodniczącego Głównego Urzędu Turystyki.

Kolejny Zjazd Wojewódzki PTTK, którego hasłem było „Turystyka szkołą patriotycznego wychowania”, a celem jego realizacji współzawodnictwo między klubami w regionie, odbył się w dniach 23-24 marca 1985 r. Delegaci reprezentujący 16,5 tys. członków Towarzystwa w regionie dokonali na nim oceny 4-letniej kadencji¹⁸. Podczas Zjazdu działaczom Towarzystwa wyróżniającym się szczególnie w pracy organizacyjnej i stricte turystycznej wręczono odznaczenia państwowe, resortowe, regionalne i organizacyjne. Krzyże Kawalerskie Orderu Odrodzenia Polski otrzymali Henryk Krajczewski i Maciej Wdowicki, kilku działaczy uhonorowano Złotymi, Srebrnymi i Brązowymi Krzyżami Zasługi, medalami „Za szczególne zasługi dla województwa bydgoskiego” i „Zasłużony dla miasta

¹⁸ „Gazeta Pomorska”, R. XXXVIII, 1985, nr 71 (11137) z 25 III. *Wojewódzki zjazd PTTK Turystą trzeba się urodzić*; „Ilustrowany Kurier Polski”, R. XL, 1985, nr 71 (21156) z 23 III. *Z obrad zjazdu PTTK w Bydgoszczy Turystyka i krajoznawstwo w służbie kraju i regionu*.

Bydgoszczy”, kilkunastu odznakami „Zasłużony Działacz Turystyki”, a blisko trzydziestu Regionalną Odznaką Turystyczno-Krajoznawczą Województwa Bydgoskiego „Wędrownik Kujaw i Pomorza” w stopniu złotym z wawrzynem.

Po raz pierwszy również wręczono – ustanowiony na Zjeździe Uchwałą Nr 1 – Medal im. Leona Wyczółkowskiego za krzewienie krajoznawstwa i turystyki¹⁹. Otrzymali go m.in. uprzedni prezesi Zarządu Okręgu, a od 1975 r. Zarządu Wojewódzkiego PTTK: Aleksander Schmidt, Włodzimierz Maksymowicz, Feliks Gabara, Tadeusz Połatyński i Jan Tadeusz Tylżanowski²⁰.

Wybrany 24 marca 1985 r. na 4-letnią kadencję Zarząd Wojewódzki PTTK działał w 25-osobowym składzie²¹. Funkcję prezesa sprawował Janusz Umiński²²,

¹⁹ Uchwała Nr 1 Zjazdu Wojewódzkiego PTTK w Bydgoszczy z dnia 23 marca 1985 r. o ustanowieniu „Medalu im. Leona Wyczółkowskiego”. Medal upamiętniał przypadającą 27 grudnia 1986 r. 50 rocznicę śmierci Leona Wyczółkowskiego. Medal mogli otrzymać: a) działacze PTTK zasłużeni na niwie turystyki i krajoznawstwa w regionie, o co najmniej 15-letnim stażu w PTTK i 10-letnią działalnością w kadrze, b) osoby nie będące członkami PTTK, które w szczególności sposób przyczyniły się do rozwoju turystyki i krajoznawstwa w regionie, c) instytucje i organizacje, które upowszechniły i popierały działalność Towarzystwa w regionie.

²⁰ Uchwała Nr 2 Zjazdu Wojewódzkiego PTTK w Bydgoszczy z dnia 23 marca 1985 r. w sprawie nadania „Medalu im. Leona Wyczółkowskiego”. Działalność okręgu PTTK w Bydgoszczy w latach 1951-1975 opisano w tomie IV „Studiów i Materiałów” na stronach 137-197.

²¹ Informacje ZG PTTK 1989, nr 5.

²² Janusz Umiński, ur. w 1932 r. w Bydgoszczy, mgr prawa i teologii, krajoznawca i turysta, publicysta; absolwent Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytetu Adama Mickiewicza i Papieskiego Wydziału Teologicznego w Poznaniu oraz Poddyplomowego Studium Planowania Regionalnego Szkoły Głównej Planowania i Statystyki w Warszawie; wieloletni pracownik służb planowania regionalnego i przestrzennego oraz placówek kultury (Wydziału Kultury Urzędu Wojewódzkiego, Pomorskiego Muzeum Wojskowego), od 1951 r. działacz PTTK, turysta pieszy i górski, organizator wielu imprez szczebla wojewódzkiego, znakarz, przewodnik turystyczny i pilot wycieczek, członek władz Towarzystwa szczebla miejskiego, wojew. i krajowego: Zarządu Okręgu (1956-60, wiceprezes 1962-65, 1972-75) i Zarządu Wojewódzkiego, Wojewódzkiego (prezes 1977-81) i Głównego Sądu Koleżeńckiego (1985-93), Zarządu Gł. PTTK (1993-97), od r. 1985 Komisji Historii i Tradycji ZG PTTK, autor 40 przewodników (m.in. 6 różnych wydań przewodników o Bydgoszczy) i ponad 300 artykułów o tematyce społeczno-gospodarczej i krajoznawczo-turystycznej, członek Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy, Bydgoskiego Tow. Naukowego, Tow. Naukowego w Toruniu; Stowarzyszenia Autorów Polskich w Gdańsku, Wielkopolskiego Klubu Publicystów Krajoznawczych w Poznaniu, kolegów redakcyjnych „Jantarowych Szlaków” w Gdańsku (1971-2003), „Bydgoskiego Przeglądu Turystycznego” (1992-98) i od r. 2000 „Kalendarza Bydgoskiego”; odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Srebrnym i Złotym Krzyżem Zasługi, wyróżniony odznakami: *Zasłużony Działacz Turystyki*, *Zasłużony Działacz Kultury*, Złotą Honorową Odznaką PTTK i regionalnymi m.in. „Za Szczególne Zasługi dla Województwa Bydgoskiego” i „Za zasługi dla miasta Bydgoszczy”; członek honorowy SAP, PTTK i TMMB.

wiceprezesów Piotr Berłowski, Jerzy Kuligowski i Maciej Wdowicki, sekretarza Jan Bytys, a skarbnika Czesława Żychlińska. Członkami prezydium byli: Ryszard Olszewski, Andrzej Piwoński i Krystyna Wyrostkiewicz. Na czele Wojewódzkiej Komisji Rewizyjnej stał Henryk Krajczewski, a Wojewódzkiego Sądu Koleżeńskiego Wiktor Rudziński.

W okresie kadencji odbyto 36 posiedzeń, w tym 14 plenarnych²³. Z reguły w posiedzeniach Zarządu uczestniczyli prezesie WKR i WSK, kilkakrotnie także przedstawiciele Zarządu Głównego oraz Wydziału Kultury Fizycznej i Turystyki Urzędu Wojewódzkiego w Bydgoszczy. Tematyka posiedzeń ogniskowała m.in. wokół planów działalności Towarzystwa w regionie, realizacji uchwał Zjazdu Wojewódzkiego, szkolenia kadr w dziedzinie turystyki kwalifikowanej i przewodnictwa, działalności PTTK w zakładach pracy oraz uczczenia rocznic 35-lecia PTTK i 50 rocznicy śmierci Leona Wyczółkowskiego.

Kontynuowano też, podczas roboczych wyjazdów terenowych, wspólne z zarządami wizytowanych oddziałów posiedzenia poświęcone rozwiązywaniu istotnych dla nich problemów gospodarczych i statutowo-programowych.

Działalność Zarządu przepadła na okres pogarszającej się sytuacji społeczno-politycznej i gospodarczej kraju, której efektem był rozpad systemu realnego socjalizmu i transformacja ustrojowa. Można też było zaobserwować szybkie zmiany zachodzące w motywacji przynależności do Towarzystwa i aktywnego udzielania się w działalności w jego ramach. Zaczęły, coraz silniej, dominować argumenty pragmatyczne (realistyczne, rzeczowe; praktyczne, zdroworozsądkowe). W mniejszym stopniu, nie jak dawniej, odgrywały motywy ideowe czy altruistyczne. Większość nowo wstępujących do Towarzystwa szczególnie młodych członków oczekiwała od PTTK *możliwości atrakcyjniejszego zagospodarowania czasu wolnego, znalezienia ciekawego kręgu towarzyskiego, szansy na przeżycie turystycznej przygody, obrony interesów turysty*²⁴. Oczekiwano znacznych zniżek noclegowych w obiektach turystycznych prowadzonych przez PTTK, a także innych przywilejów, m.in. ułatwień i zniżek przy zakupie sprzętu turystycznego i innych elementów służących uprawianiu turystyki i rekreacji. Przestało być atrakcyjne uczestnictwo w wielkich imprezach, mających zresztą niejednokrotnie charakter propagandowy (wydźwięk polityczny). Następował rozwój „turystyki kameralnej”, nie koniecznie indywidualnej czy we dwoje, ale przede wszystkim w grupach o wspólnych zainteresowaniach czy pasjach.

Miało to istotne przełożenie na stan organizacyjny. Zmniejszyła się liczba oddziałów z 19 do 18. Nastąpiła likwidacja oddziału w Nakle podtrzymywanego

²³ *Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego PTTK w Bydgoszczy za lata 1985-1988 na Zjazd Wojewódzki PTTK w Bydgoszczy, Bydgoszcz 22-23 IV 1989, s. 24.*

²⁴ *Sprawozdanie..., dz. cyt., s. 3.*

niemal 12 lat w sposób sztuczny, nie udały się próby wielokrotne jego reaktywowania. Koła, działające w oddziale nakielskim poruczone opiece oddziałom w Sępólnie Krajeńskim i Miejskiemu w Bydgoszczy. Drastycznie spadła liczba członków w oddziałach w Bydgoszczy, Koronowie i Tucholi, a zwłaszcza w Mogilnie – z 240 do 50.

Proces przemian społeczno-politycznych i gospodarczych postawił Towarzystwo w nowej jakościowo sytuacji. Z jednej strony ukazał szanse na nowe inicjatywy zwłaszcza ekonomiczno-gospodarcze w ramach ustawy o prowadzeniu działalności gospodarczej, z drugiej Towarzystwo zostało pozbawione pozycji monopolisty w szeregu dziedzinach, a zwłaszcza w przewodniczej. Nowo opracowane prawo o stowarzyszeniach stworzyło szanse większej autonomii prawnej Towarzystwu, ale równocześnie z drugiej strony mogło doprowadzić w konsekwencji do procesu powstania wielu innych organizacji, które mogą odciągnąć od PTTK część dotychczasowych lub potencjalnych członków.

Podczas ostatniego Zjazdu w dniach 22-23 kwietnia 1989 r. wiele miejsca w dyskusji poświęcono młodzieży w PTTK, m.in. działalności SKKT-PTTK, funkcjonowaniu Młodzieżowych Szkół Turystyki oraz problemom kadr turystycznych w szkołach. Zgłoszono propozycje dalszych preferencji w uprawianiu turystyki przez młodzież. Poruszono problemy działania PTTK w poszczególnych środowiskach, a także udział Towarzystwa w ochronie przyrody.

Zjazd podjął sześć uchwał²⁵: W Uchwale Nr 1 podkreślono m.in. celowość zachowania dotychczasowej struktury Towarzystwa. Określono też szereg zagadnień programowych, upamiętniających ważne rocznice historycznie związane z regionem Kujaw i Pomorza, które miały stać się treścią działań PTTK w nowej kadencji.

Ale kadencja, po okresie dość burzliwej dyskusji w Towarzystwie, w której ścierały się poglądy uzasadniające dalsze istnienie struktur wojewódzkich, z przeciwnymi, optującymi za ich likwidacją i dalszym umocnieniem samodzielności oddziałów, została przerwana uchwałą nr 17 – XII – 90 z dnia 28 października 1990 r. Zarządu Głównego PTTK w sprawie zakończenia działalności władz wojewódzkich PTTK.

²⁵ Uchwały: Nr 1 w sprawie programu PTTK w województwie bydgoskim na lata 1989-1993, Nr 2 w sprawie obchodów 50 rocznicy wybuchu Wojny Obronnej 1939 r., Nr 3 w sprawie obchodów przypadającej w 1989 r. 70 rocznicy powołania w PTK Kół Krajoznawczych Młodzieży Szkolnej, Nr 4 w sprawie nowelizacji „Uchwały Nr 1 Zjazdu Wojewódzkiego PTTK w Bydgoszczy z dnia 23 marca 1985 r. o ustanowieniu „Medalu im. Leona Wyczółkowskiego”, Nr 5 w sprawie regionalnych odznak krajoznawczych województwa bydgoskiego i Nr 6 w sprawie odbudowy schroniska PTTK na Lubaniu.

Tab. 1. Członkowie w oddziałach

Lp.	Oddział	Rok zał.	1975	1976*	1977	1978	1979	1980	1981
1.	Akademicki Bydgoszcz	21 V 1975	320	382	437	364	387	296	342
2.	Miejski w Bydgoszczy	27 III 1953	4.107* 5.843**	4.108* 5.844**	4.486	5.686	6.779	6.696	7.003
3.	Rzemiosła i Gospodarki Komunalnej w Bydgoszczy	27 I 1975	197	208	243	319	328	342	342
4.	„Unitra-Eltra” w Bydgoszczy	26 X 1963	976	917	917	992	1.003	990	461
5.	„Predom-Romet” w Bydgoszczy	XII 1973	225	438	509	489	557	445	400
6.	WPHW w Bydgoszczy	30 IX 1976	•	432	716	902	961	940	1.030
7.	„Organika-Za- chem” w Bydgoszczy	29 IV 1969	764	792	861	1.057	1.121	1.135	1.102
8.	Wojskowy w Bydgoszczy	11 XI 1976	•	459	492	457	942	921	921
9.	Chojnice	1954	396* 676**	400* 447**	449	572	998	761	603
10.	Chojnice Zakłado- wy „Kaszuby” przy Węzle. PKP	1974	137	151	155	156	145	36	- ***
11.	Inowrocław	24 II 1954	1815* 3.002**	1.935* 3.122**	2.198	2.236	2.429	2.241	2.432
12.	Koronowo	1968	85	170	201	273	310	365	384
13.	Kruszwica	28 VI 1961	707* 1.247**	726* 1.396**	829	1.016	1.035	950	895
14.	Mogilno	26 IV 1956	362* 474**	383* 568**	417	546	561	536	462
15.	Nakło	15. XII 1953	61* 171**	52* 132**	55	137	201	232	249
16.	Sępólno Krajeńskie	29 I 1975	445	486	782	917	954	817	825
17.	Strzelno	16 IV 1959	460* 665**	450* 646**	450	410	380	320	300
18.	Świecie	30 VIII 1962	597	630	710	924	1.070	457	457
19.	Tuchola	1954	179	179	180	133	133	380	603
20.	Znin	12 VII 1954	600* 1576**	640* 1510**	993	1.282	1332	826	1.102
	Ogółem	-	12.433	13.938	16.080	18.868	21.626	19.686	19.913

Źródła: *Sprawozdania z Walnych Zjazdów Delegatów województwa bydgoskiego Oddziałów PTTK z lat 1977-1989*

*członkowie indywidualni,

** z członkami zbiorowymi,

***Oddział Zakładowy PTTK przy Węźle PKP w Chojnicach został zlikwidowany w 1981 r.

L.p.	Oddział	1982	1983	1984*	1985	1986	1987	1988	1989	1990
1.	Akademicki Bydgoszcz	282	165	140	140	189	295	240	•	•
2.	Miejski w Bydgoszczy	6.522	5.109	5.504	5.657	4.989	5.027	4.264	•	•
3.	Rzemiosła i Gospodarki Komunalnej w Bydgoszczy	207	210	233	260	327	299	321	•	•
4.	„Unitra-Eltra” w Bydgoszczy	247	150	143	225	239	204	169	•	•
5.	„Predom-Romet” w Bydgoszczy	209	179	179	281	223	303	329	•	•
6.	WPHW w Bydgoszczy	880	872	833	930	928	925	845	•	•
7.	„Organika-Zachem” w Bydgoszczy	1.008	838	766	758	707	746	702	•	•
8.	Wojskowy w Bydgoszczy	921	620	424	683	648	636	886	•	•
9.	Chojnice	622	550	778	629	568	662	675	•	•
10.	Inowrocław	1.721	1.358	1.426	1.778	1948	1754	1.584	•	•
11.	Koronowo	382	228	358	309	179	192	95	•	•
12.	Kruszwica	903	710	770	939	828	723	870	•	•
13.	Mogilno	391	189	243	240	168	174	50	•	•
14.	Nakło	290	290	126	-	-	-	-	•	•
15.	Sępólno Krajeńskie	435	272	528	492	166	211	267	•	•
16.	Strzelno	280	280	269	230	208	210	204	•	•
17.	Świecie	529	804	1103	1188	1258	1159	1.212	•	•
18.	Tuchola	535	535	725	832	1069	636	341	•	•
19.	Żnin	1.028	704	936	976	1067	1031	920	•	•
	Ogółem	17.392	14.063	15.484	16.547	15.709	15.187	13.974	12.054	9.015

Tabela 2.

Oddziały i członkowie wg rodzajów oraz koła i kluby na prawach kół

Rok	Oddziały	Liczba członków	Oddziały terenowe i członkowie indywidualni	Oddziały zakładowe i członkowie indywidualni	Oddział akademicki członkowie indywidualni	Oddziały środowiskowe i członkowie indywidualni	Koła i kluby na prawach kół
1975	18	12.433	12/9.814	4/2.102	1/320	1/197	266
1976	20	13.938	12/10.159	5/2.730	1/382	2/667	262
1977	20	16.080	12/11.750	5/3.401	1/437	2/735	298
1978	20	18.868	12/14.132	5/3.596	1/364	2/776	384
1979	20	21.626	12/16.182	5/3.787	1/387	2/1.270	433
1980	20	19.686	12/14.581	5/3.546	1/296	2/1.263	427
1981	19*	19.913	12/15.315	4/2.993	1/342	2/1.263	454
1982	19	17.392	12/13.638	4/2.344	1/282	2/1.128	409
1983	19	14 063	12/11.029	4/2.039	1/165	2/830	364
1984	19	15.484	12/12.766	4/1.921	1/140	2/657	390
1985	18**	16.547	11/13.270	4/2.194	1/140	2/943	357
1986	18	15.709	11/12.448	4/2.097	1/189	2/975	336
1987	18	15.187	11/11.779	4/2.178	1/295	2/935	338
1988	18	13.974	11/10.482	4/2.045	1/240	2/1.207	318
1989	18	12 054	11/9.661	4/1.856	1/95	2/442	282
1990	16***	9.015	10/7.753	4/935	-	2/327	215

Źródła: Wojciech Militz, *PTTK w latach 1977-1978*, (w:) „Ziemia” 1978, s. 330; W. Militz, *PTTK w 1981 roku*, (w:) „Ziemia” 1982, s. 357; W. Militz, *PTTK w 1982 roku*, (w:) „Ziemia” 1983, s. 324; W. Militz, *PTTK w 1983 roku*, (w:) „Ziemia 1984”, s. 333; W. Militz, *PTTK w 1984 roku*, (w:) „Ziemia” 1985, s. 321; *Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego PTTK w Bydgoszczy za lata 1972-1977*, Bydgoszcz 27 II 1977 r., s. 34 (zał. Nr 1); *Sprawozdanie ZG z działalności Towarzystwa za rok 1987*, Warszawa 1988, s. 144.

* w 1981 r. rozwiązano Oddział Zakładowy „Kaszub” przy Węźle PKP w Chojnicach,

** w 1984 r. Oddział Terenowy w Nakle,

*** w 1990 r. oddziały: w Mogilnie i Akademicki w Bydgoszczy.

Tabela 3. Koła i kluby na prawach kół wg środowisk

Środowisko	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982
Terenowe	16	13	•	•	•	34*	24	25
Zakładowe	158	137	156	•	174	148	164	118
Osiedlowe	-	-	-	-	-	-	6	5
Akademickie	11	11	11	11	11	11	9	7
Wojskowe	-	•	7	6	14	14*	14**	14**
SKKT	42	43	64	•	•	181	202	201
Inne	39	58	•	•	•	39	53	39
Razem	266	262	298	384	433	427	454	409

* łącznie terenowe i osiedlowe,

** dane dla całego środowiska wojskowego woj. bydgoskiego,

*** z Oddziału Wojskowego przy Klubie POW w Bydgoszczy.

Środowisko	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Terenowe	25	25	25	31	30	40	36	27
Zakładowe	102	107	74	75	86	66	66	50
Osiedlowe	4	4	4	8	7	8	8	7
Akademickie	7	8	6	7	9	9	8	3
Wojskowe	7**	8***	11	11	15	17	•	•
SKKT	184	204	202	168	167	154	143	113
Inne	35	34	35	36	24	24	21	15
Razem	364	390	357	336	338	318	282	215

Tabela 4. Członkowie w kołach i klubów wg środowisk

Środowisko	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982
Terenowe	1.394	1.372	•	•	•	2.288*	1.932	1.901
Zakładowe	5.472	5.593	6.851	•	7.579	6.042	5.656	4.587
Osiedlowe	-	-	-	-	-	-	416	270
Akademickie	320	382	437	364	387	298	342	282
Wojskowe	-	-	492	457	942	921	921	921
SKKT	2.776	2.742	3.839	•	•	7.567	7.986	7.232
Inne	2.471	3.849	•	•	•	2.570	2.660	2.199
Razem	12.433	13.938	16.080	18.868	21.626	19.686	19.913	17.392

* łącznie terenowe i osiedlowe

Środowisko	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Terenowe	1.446	1.566	881	2.069	2.131	2.324	2.139	1.665
Zakładowe	3.186	3.209	3.432	3.465	3.933	3.433	2.875	1.914
Osiedlowe	230	238	253	277	227	233	232	189
Akademickie	240	260	140	287	407	302	152	43
Wojskowe	620	424	683	648	636	886	•	•
SKKT	6.829	8.114	8.628	7.605	6.741	5.811	5.623	4.461
Inne	1.512	1.673	2.530	1.358	1.112	985	1.033	743
Razem	14.063	15.484	16.547	15.709	15.187	13.974	12.054	9.015

II. Działalność programowa

Rozwój propagandy turystycznej w szerszym zakresie datuje się od roku 1953, kiedy to zarówno miejscowa prasa, jak i Rozgłośnia Pomorska Polskiego Radia, obok stałych rubryk turystycznych zamieszczają artykuły czy reportaże o tematyce krajoznawczo-turystycznej.

W ramach działalności krajoznawczej zarówno Zarząd Wojewódzki, jak i poszczególne oddziały organizowały w latach 1975-1990 szereg odczytów, prelekcji, wystaw, prowadziły biblioteczki turystyczne, poradnie krajoznawcze i punkty „IT” – w ramach ogólnopolskiego systemu informacji turystycznej²⁶.

Istotną rolę w działalności programowej odgrywały komisje problemowe: krajoznawcza, historyczna, ochrony przyrody, opieki nad zabytkami, działające zarówno przy Zarządzie Wojewódzkim, jak i w niektórych oddziałach²⁷, a także Służba Kultury Szlaku²⁸.

Na czoło działań programowych w regionie bydgoskim wpisuje się realizacja uchwały Zjazdu Wojewódzkiego z dnia 29 marca 1981 r. dotycząca powołania Regionalnej Pracowni Krajoznawczej²⁹. Otwarta dnia 9 czerwca 1983 r. Regionalna Pracownia Krajoznawcza³⁰ rozwinęła od razu szeroką skalę działalność popularyzatorsko-szkoleniową³¹. Kierownictwo RPK powierzono Barbarze Kubiak, która prowadziła Pracownię z dużym zaangażowaniem do roku 1995.

Przystąpiono do uzupełniania biblioteki w materiały krajoznawcze (książki, mapy i materiały filmowe). Zakupiono specjalne szafy do składowania map.

²⁶ Przykładowo: w latach 1977-1980 w województwie działalność popularyzatorską oraz punkty „IT” prowadziło 12 poradni krajoznawczych. W tym okresie z punktów „IT” skorzystało 157.361 osób, wystawy zwiedziło 168.397 osób, a w odczytach i prelekcjach uczestniczyło 67.584 osób.

²⁷ Na koniec roku 1980 działało na obszarze województwa 10 komisji krajoznawczych i komisja fotografii krajoznawczej, 9 komisji ochrony przyrody, 5 komisji opieki nad zabytkami i komisja historii.

²⁸ Kadre programową stanowiło 45 instruktorów oraz 782 uprawnionych członków służb.

²⁹ Idea tworzenia regionalnych pracowni krajoznawczych przy jednostkach wojewódzkich wprowadzona została w życie w roku 1969 wraz z powołaniem pierwszych pracowni przy okręgach w Gdańsku, Lublinie, Łodzi, Poznaniu (Ostrów Wielkopolski) i Wrocławiu. Por. Informacje ZG PTTK 1985, nr 01, s. 8. *Regionalne Pracownie Krajoznawcze PTTK*.

³⁰ Podczas otwarcia wiceprezes J. Umiński wygłosił referat pt. *Działalność kulturalno-oświatowa i wydawnicza Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego i Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego na Kujawach i Pomorzu w latach 1920-1980*.

³¹ Załącznikiem obecnej biblioteki RPK były książki i mapy utworzonej w 1955 r. poradni krajoznawczej w Zarządzie Okręgu PTTK przy ul. Gdańskiej 59 przekazane przez członków Towarzystwa i jego sympatyków, głównie księgarza i bibliofila Narcyza Gieryna, ofiarodawcy księgozbioru o tematyce historycznej, geograficznej i przyrodniczej, a zbioru map przez członka b. PTT księgarza Czesława Jaskólskiego. Od roku 2005 RPK mieści się w Oddziale Regionalnym PTTK „Szlak Brdy” przy ul. H. Sienkiewicza 1.

Pracownia dysponowała zbiorem 16 kaset wideo o tematyce krajoznawczej, m.in. o Bydgoszczy i Lubostroniu oraz o technicznych elementach kajakarstwa, wykonanych na podstawie scenariuszy opracowanych, w oparciu o pomoc finansową ZG PTTK, przez Regionalną Pracownię Krajoznawczą i na jej zlecenie³². Udostępnianie zbiorów bibliotecznych w formie wypożyczeń oraz w czytelni krajoznawczej, w której można było korzystać ze zbiorów map i czasopism stanowiło element codziennej działalności RPK.

Zainicjowano też organizowanie „Śród Krajoznawczych”, cyklicznych wykładów i prelekcji krajoznawczych, na które zapraszano wielu prelegentów spośród znanych w regionie, i nie tylko, postaci. Rozpoczęto prace edytorskie. Już w 1984 r. ukazały się pierwsze pozycje z serii „Prace Krajoznawcze”³³, wydawano biuletyny metodyczno-szkoleniowe (ukazało się kilkanaście). Z inspiracji RPK w prasie ukazywały się częściej publikacje o Towarzystwie.

Nawiązano ściślejszą współpracę z organizacjami o profilu kulturalno-oświatowym. W pomieszczeniu Pracowni przeprowadzano szkolenia dla kadry PTTK oraz studentów Wyższej Szkoły Pedagogicznej (od roku 2004 Uniwersytet Kazimierza Wielkiego) i Akademii Ekonomicznej w Poznaniu. W ramach szkolenia, zorganizowano kilka wystaw okolicznościowych, m.in. z okazji przypadającego w 1985 roku „35-lecia PTTK” i „Minerały polskich gór” (we współpracy z Komisją Turystyki Górskiej Oddziału Miejskiego PTTK w Bydgoszczy). W ogłoszonym przez Komisję Historii i Tradycji ZG PTTK konkursie kronik obrazujących dorobek 35-lecia w dziale kronik SKKT-PTTK wyróżnienie otrzymało SKKT-PTTK „Marabuty” przy VI Liceum Ogólnokształcącym w Bydgoszczy, a w dziale kronik kół zakładowych I miejsce zdobyło Koło PTTK przy Bydgoskim Biurze Projektów Budownictwa Przemysłowego³⁴.

RPK blisko współpracowała z Wojewódzką Komisją Krajoznawczą, zwłaszcza z jej zespołami: do spraw fotografii oraz historii i tradycji. Współorganizowała konkursy, m.in. „Wiedza o Bydgoszczy”. Dużą pomoc w realizacji poczyniła RPK stanowiła pomoc finansowa uzyskiwana z ZG PTTK oraz Urzędu Wojewódzkiego w Bydgoszczy.

W latach 1981-1984 Regionalna Pracownia Krajoznawcza była współorganizatorem wraz z Komisjami Krajoznawczymi ZW PTTK w Bydgoszczy i Gdańsku oraz Miejsko-Gminnym Ośrodkiem Kultury i Liceum Ogólnokształcącym w Czersku seminariów historycznych organizowanych w Izbie Pamięci Powsta-

³² A. Becker-Kulińska, *Regionalne Pracownie Krajoznawcze*, (w:) „Ziemia” ‘90, s. 248.

³³ J. Ostoja-Zagórski, *Zarys prahistorii Ziemi Paluckiej* oraz M. Mantaj, *Spoleczeństwo powiatu wyrzyskiego Powstanie styczniowe w świetle literatury historycznej i niektórych archiwaliów*.

³⁴ Informacje ZG PTTK, 1985, nr 10.

nia Listopadowego w Czersku poświęconych udziałowi społeczeństwa regionu w powstaniu oraz roli w nim ojca krajoznawstwa polskiego Wincentego Pola³⁵, współorganizowała też z Komisjami Krajoznawczymi w Gdańsku i Toruniu seminarium w Chelmnie pt. „Śladami powstania styczniowego na Pomorzu i Kujawach”.

W celu popularyzacji walorów historycznych i krajoznawczych regionu poprzez odznaki regionalne opracowano i rozpowszechniano zasady zdobywania Odznaki Krajoznawczo-Turystycznej „Wędrownik Kujaw i Pomorza”, zatwierdzonej przez Zarząd Główny PTTK i wprowadzonej do systemu odznak w roku 1984³⁶. W tym samym roku – 22 listopada – w celu popularyzacji regionu Pałuk Zarząd Oddziału PTTK w Żninie uchwalił regulamin trzystopniowej zbliżonej charakterem odznaki pn. „Pałucka Odznaka Regionalna”³⁷. Jej inicjatorami i autorami regulaminu były zarządy oddziałów w Wągrowcu i Żninie. Odznakę można było zdobywać po ukończeniu 12 roku życia. W regulaminie „POR” określono 94 miejscowości krajoznawczych proponowanych do zwiedzenia³⁸. W 1988 r. Oddział w Żninie, wspólnie z redakcją miesięcznika „Poznaj swój kraj”, zorganizował w Wenecji ogólnopolski obóz młodych dziennikarzy „Pałuki”. Pokłosem tego obozu były artykuły młodzieżowych korespondentów zamieszczone w miesięczniku w następnym roku³⁹.

W roku 1983 Komisja Krajoznawcza ZG PTTK zakończyła opracowywanie instrukcji inwentaryzacji oraz zasad przeprowadzania akcji. W roku 1984, po dwóch latach przygotowań, rozpoczęto inwentaryzację krajoznawczą Polski. W akcji inwentaryzacji wzięli też udział krajoznawcy z województwa bydgoskiego. Rozpoczęto ją w regionie w roku 1985. Wg stanu w dniu 31 XII 1989 r.

³⁵ Np. 21 II 1988 r. podczas sesji referaty wygłosili: mgr Andrzej Bogucki, *Anatomia powstań narodowych*, mgr Czesław Skonka, *Tematyka powstania listopadowego w literaturze turystycznej* i mgr Waław Podbereski, *Major Fortunat Podbereski – uczestnik powstania listopadowego*. Każdorazowo uczestnicy sesji przekazywali dary dla Izby w postaci książek, dokumentów czy zdjęć.

³⁶ Odznaka „Wędrownik Kujaw i Pomorza” została zatwierdzona przez Zarząd Główny PTTK w 1984 r. W okresie kadencji 1985-1989, mimo trudnych warunków jej zdobywania, uzyskało ją 567 osób z całego kraju.

³⁷ Zatwierdzona przez Prezydium Zarządu Głównego PTTK w roku 1984. Por. *Wspólna odznaka*, „Poznaj swój kraj”, R. XXXII, nr 328, s. 26.

³⁸ Krajoznawcy widzieli potrzebę wzbogacenia odznak regionalnych o dalsze, zwłaszcza odznaki popularyzującej Bory Tucholskie. Jej ustanowienie, obok istniejących, utworzyłoby system odznak wojewódzkich.

³⁹ „Poznaj swój kraj” Rok XXXI: 1989, nr 328, ss. 22-24 W dziale: „Młodzieżowi korespondenci PSK” pomieszczono artykuły: Joanna Lińczuk, *Moja droga do Żnina*; Jakub Puczek, *List do nieznanego kajakarza*; Michał Kopczewski, *To był bardzo mokry sphyw*; Joanna Nowak, *Samotna wieża*.

w województwie bydgoskim zinwentaryzowano 13 jednostek administracyjnych (22,3% jednostek administracyjnych). Liczba zinwentaryzowanych obiektów wyniosła 1847, wykonano 1488 zdjęć i 64 rysunki⁴⁰. Wykonano specjalną kartotekę inwentaryzacyjną. W RPK utworzono w Bydgoszczy ogólnopolską składnicę opracowań poinwentaryzacyjnych oraz centralę materiałów metodycznych inwentaryzacji, przy RPK miała swą siedzibę także utworzona końcu lat 80. podkomisja Inwentaryzacji Krajoznawczej⁴¹. W roku 1986 RPK w Bydgoszczy była organizatorem szkolenia inwentaryzatorów krajoznawczych. W 1990 r. bydgoska RPK wydała też opracowaną przez zespół autorski: W. Łęcki, B. Kubiak, W. Lipniacki i M. Wdowicki publikację stanowiącą wstępny bilans dokonań w dziedzinie inwentaryzacji krajoznawczej Polski⁴² oraz zorganizowała na odbywającym się w dniach 7-9 września 1990 r. w Opolu IV Kongresie Krajoznawstwa Polskiego wystawę obrazującą dorobek inwentaryzacji krajoznawczej Polski.

Jednym z postulatów Zjazdu była inicjatywa wydawania regionalnego biuletynu informacyjnego. Wydawanie biuletynu pn. „TRAKT” podjęli krajoznawcy i RPK w roku 1985 (6). Na łamach „TRAKT-u”, w nakładzie 300 egzemplarzy, ukazało się szereg interesujących opracowań krajoznawczych, wywiadów, omówień imprez krajoznawczo-turystycznych, zapowiedzi imprez itp. Niestety w 1988 r. musiano, głównie ze względu na trudności z uzyskaniem papieru, zawiesić dalsze publikowanie pisma. Łącznie ukazało się 6 numerów tego poczytnego pisma regionalnego. Należy zaznaczyć, że mankamentem było również niedopracowanie się odpowiedniej formy techniczno-plastycznej informatora⁴³.

W dniu 31 maja 1987 r. w Sępólnie Krajeńskim miało miejsce uroczyste zakończenie odbywającego się od 29 maja III Ogólnopolskiego Rajdu „Szlakami Rodła – Krajna 87”, w którym uczestniczyło 2342 turystów: kolarzy, piechurów, wodniaków oraz adeptów imprez na orientację⁴⁴. W ramach Rajdu w sobotę 30 maja zorganizowana została Sesja Krajoznawcza⁴⁵ i wystawy okolicznościowe

⁴⁰ Tadeusz Rycerski, *Inwentaryzacja krajoznawcza Polski*, (w:) „Ziemia” ‘90, s. 239.

⁴¹ Pod koniec 1987 r. Komisja Krajoznawcza ZG PTTK powierzyła RPK w Bydgoszczy gromadzenie zbiorczych kart oraz materiałów metodycznych. Por. K.R. Mazurski, *Inwentaryzacja krajoznawcza*, (w:) Historia Komisji Krajoznawczej Zarządu Głównego PTTK 1954-2004, s. 56.

⁴² *Inwentaryzacja Krajoznawcza Polski 1980-1990*, RPK Bydgoszcz, Bydgoszcz 1990.

⁴³ *Sprawozdanie...*, op. cit., s. 7.

⁴⁴ „Ilustrowany Kurier Polski”, R. XLII: 1987, nr 126 z 1 VI 1987, *III Ogólnopolski Rajd Szlakami Rodła, Krajna 87*, Żywa lekcja historii i patriotyzmu.

⁴⁵ „Ilustrowany Kurier Polski”, R. XLII: 1987, nr 122 z 27 V. *Sesja krajoznawcza „Krajna 87”*. Sesja miała miejsce w Sępoleńskim Domu Kultury. Uczestniczyło w niej ok. 200 osób. Poprzedniego dnia jej uczestnicy wzięli udział w wycieczce krajoznawczej do Zakrzewa i Złotowa, miejscowości związanych szczególnie z działalnością Związku Polaków w Niemczech.

oraz występy zespołów regionalnych. Z tej okazji staraniem Zarządu Wojewódzkiego i RPK ukazało się 13 publikacji poświęconych walkom o polskość Krajny, działalności Związku Polaków w Niemczech oraz historii i walorom krajoznawczo-turystycznym Krajny⁴⁶.

W dziedzinie opieki przyrody i zabytków obie komisje utrzymywały stałe kontakty ze społecznymi opiekunami zabytków i przyrody. W 1976 r. działacze ochrony przyrody wspólnie z Wojewódzkim Konserwatorem Przyrody przystąpili do działań na rzecz utworzenia dwu parków krajobrazowych na obszarze Borów Tucholskich. W efekcie tych starań w roku 1985 utworzony został na powierzchni 37 tys. ha Tucholski Park Krajobrazowy, a w roku 1993 Wdecki Park Krajobrazowy obejmujący powierzchnię 19,2 tys. ha.

Komisja Ochrony Przyrody organizowała imprezy szkoleniowe przez wykłady otwarte (np. o Pieninach i Bieszczadach), w roku 1988 kurs ochroniarski w Sokole Kuźnicy, a w 1986 i 1987 r. szkolenie Strażników Ochrony Przyrody. Przeprowadzono szkolenie dla społecznych opiekunów przyrody i przydzielono im do opieki obiekty przyrodnicze. W 1984 r. opieką w województwie objęto 145 obiektów przyrodniczych.

Komisja Opieki nad Zabytkami nie przejawiała większej działalności. Pod opieką komisji pozostawało 70 obiektów zabytkowych. Oddział w Żninie opiekował się twórcami ludowymi z Pałuk i ściśle współpracował z Muzeum Archeologicznym w Warszawie, które powierzyło oddziałowi całość spraw związanych z opieką i udostępnianiem wykopalisk w Biskupinie.

⁴⁶ M.in. publikacje: J. Kloskowski, *Krajna Zachodnia pod sztandarami „RODŁA”*; J. Jaster, *Chór „TECZA” w Zakrzewie Ognisko Kultury Polskiej*; J. Umiński, *Dzieje Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego i Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego w Regionie Pomorsko-Kujawskim. Calendarium*; M. Wdowicki, *Bydgoskie Szlaki Piesze – Krajna*.

Różne formy działalności krajoznawczej eksponowane były w trakcie organizowanych imprez turystyki kwalifikowanej i w turystyce powszechnej poprzez ich wyposażanie w treści krajoznawcze (opisy, mapki, plakaty i inne formy wizualne oraz materiały wizualne). W końcu kadencji działacze towarzystwa sprawowali opiekę nad 64 obiektami przyrodniczymi i 75 obiektami kultury materialnej.

Ważnym wydarzeniem w historii Bydgoszczy było odsłonięcie w dniu 17 listopada 1990 r. tablicy pamiątkowej poświęconej dr. Stanisławowi Łabendzińskiemu (1880-1933), założycielowi Oddziału Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Bydgoszczy, na domu nr 24 przy ul. 20 Stycznia 1920 r., w którym mieszkał w latach 1926-1933. Jej odsłonięcie poprzedziła msza św. w Bazylice św. Wincentego à Paulo. Po odsłonięciu odbyła się w auli Technikum Kolejowego przy ul. M. Kopernika 1⁴⁷ sesja krajoznawcza z okazji 70-lecia Oddziału Miejskiego PTK-PTTK. Towarzyszyły jej imprezy turystyczne: rajd pieszy dla młodzieży szkolnej od domu Łabendzińskiego do Szkoły Podstawowej nr 29 na Fordonie, gdzie miały miejsce konkurs pt. „Znam Fordon” oraz wystawa krajoznawcza.

Tabela 5. Liczba osób obsłużona przez PTTK różnymi formami turystyki i działalności popularyzatorskiej (w tys.)

L.p.	Wyszczególnienie	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982
1.	turystyka kwalifikowana	•	•	•	•	•	•	49,0	32,2
2.	turystyka powszechna z obsługą przewodniczką zleconą przez innych organizatorów	•	•	•	•	•	•	186,8	111,4
3.	popularyzacja (odczyty, biblioteki)	•	•	•	•	•	•	65,1	49,5
	Ogółem	•	•	•	•	•	•	300,9	193,1

⁴⁷ W gmachu technikum – obecnie siedzibie Instytutu Mechaniki i Informatyki Stosowanej Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy – w latach 1923-39 mieściło się Miejskie Gimnazjum Matematyczno-Przyrodnicze im. Mikołaja Kopernika, którego dyrektorem był dr chemii Stanisław Łabendziński. Podczas sesji wygłoszono referaty: Andrzej Bogucki, *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” na Pomorzu i Kujawach Zachodnich w dobie powstania wielkopolskiego i walki o niepodległość Polski w latach 1918-1920*, Janusz Umiński *Z dziejów Oddziału Bydgoskiego Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w latach 1920-1950* oraz Jerzy Kuligowski *Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze w latach 1950-1990 – problemy krajoznawcze*.

L.p.	Wyszczególnienie	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
1.	turystyka kwalifikowana	38,7	38,5	45,9	47,6	44,2	33,9	•	•
2.	turystyka powszechna z obsługą przewodnicką zleconą przez innych organizatorów	283,7	293,7	290,7	182,3	238,2	221,2	•	•
3.	popularyzacja (odczyty, czytelnicy bibliotek, poradnictwo turystyczno-krajoznawcze)	38,9	62,3	48,4	33,5	45,9	42,3	•	•
	Ogółem	361,3	394,5	385,0	263,4	328,3	297,5	•	•

Activity of the Bydgoszcz Voivodeship Board of the PTTK Polish Tourist and Sightseeing Society in the years 1975-1990

Part 1. Organisational and sightseeing activity

Summary

Key words: tourism organisation,
PTTK Polish Tourist and Sightseeing Society

The article presents the activity of the PTTK Voivodeship Board in Bydgoszcz in the years 1975-1990. The Voivodeship Board, consistent with the statute binding at that time, was an intermediate cell between the society's head office and branches focusing their activity in an area in Poland specified by the statute. It also represented these branches before voivodeship authorities and was a co-ordinating body supervising them in the statutory-program scope on the regional scale. Political, social and economic transformations in the late 1980's and the early 1990's forced also making important transformations and modernisation of the society's activity, especially in connection with coming into force of the law on associations, in the economic aspect. The new statute passed during the 12th PTTK National Congress on June 16, 1990 did not take into consideration the existence of voivodeship boards. This article presents the board's organisational and program activity, the society's organisational structures in the region, and

describes the tourist base in the voivodeship, co-operation with local authorities, activity with school youth and in academic, handicraft and military communities, in the scope of guidance and foreign tourism.

Aktivitäten des Bydgoszcher Woiwodschafsvorstands des Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze (deutsch: Polnischer Verein für Tourismus und Heimatkunde) in den Jahren 1975-1990

**Teil 1. Organisationstätigkeiten und Aktivitäten
im Bereich der Heimatkunde**

Zusammenfassung

Schlüsselbegriffe: Tourismusorganisation,
Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze

In diesem Artikel wurden die Aktivitäten des Woiwodschafsvorstands von PTTK in Bydgoszcz in den Jahren 1975-1990 dargestellt. Der Woiwodschafsvorstand war, gemäß der damals geltenden Satzung, ein Zwischenglied zwischen der Zentrale des Vereins und den Zweigstellen, welche ihre Tätigkeit satzungsgemäß auf einem bestimmten Gebiet Polens ausgeübt haben. Er hat auch diese Zweigstellen vor Woiwodschafsbehörden vertreten und diese im Bereich der Satzung und des Programms in der Region koordiniert und beaufsichtigt. Politische, gesellschaftliche und wirtschaftliche Veränderungen in der Wendezeit der 80er und 90er Jahren haben die Durchführung bedeutender Umgestaltung und Modernisierung der Tätigkeit des Vereins erzwungen, insbesondere, in Zusammenhang mit dem Inkrafttreten des Gesetzes über Vereine, in ökonomisch-wirtschaftlicher Hinsicht. Die auf dem XII. Landeskongress des PTTK am 16. Juni 1990 verabschiedete neue Satzung des PTTK hat die Existenz der Woiwodschafsvorstände nicht berücksichtigt. Im Artikel wurde die Organisations- und Programmtätigkeit des Vorstands und der Organisationsstrukturen des Vereins in der Region dargestellt, es wurde die touristische Infrastruktur auf dem Gebiet der Woiwodschaf, die Zusammenarbeit mit lokalen Behörden, die Arbeit mit der Schul- und der akademischen Jugend, in Handwerks- und Militärkreisen sowie im Bereich der Fremdenführung und Auslandstouristik beschrieben.